

0/350
1

KARACADAĞ

BELEDİYE
KÜTÜPHANESİ
No. 0/370

K. Atatürk

CUMHUR BAŞKANI

Başbakan Celal Bayar

*İç bakan ve C. H. P. Genel
sekreteri Şükrü Kaya*

B. G. Müfettiş Abidin Özmen

İlbay Dr. Mithat Altıok

KARACADAĞ

Diyarbakır Halkevi Tarafından ayda bir Çıkarılır

Başyazı :

Niçin Çıkıyoruz

K. Baykal

Yurdumuzun her köşesi, maddi ve manevi hazinelerinde, çok eski zamanlardanberi bir çok kültür maddelerini saklamaktadır Tarih

benimsemek , medeniyeti de en uzak bucaklara kadar yaymağa çalışmak nasıl evlerimizden bir amacı ise dergimizin de bir amacıdır.

her devrinde buralarda yaşamış olan atalarımız , bu günkü dilimize inanlarımıza bir çok miraslar bırakmışlardır. Bunları çıkarmak ve tanıtmak buranın eski ve yeni kültüre

nasıl bir kaynak olduğunu Ulusal varlığına buraların nasıl hizmet ettiğini tanıtmak için çıkıyoruz . Maddî vesikalara dayanarak ilimizin , çevremizin tarihsel, coğrafik, ilimsel durumunu anlatmak ile yurdumuzun bu köşesini öteki köşelerine tanıtmak için çıkıyoruz. Hem de kendi varlığımızı yükseltmek , o devrimimizi

Karacadağ

*Devrin nübeteşisin vatanın o ucunda !
Bir bayrak dalgalandır sen de kültür burcunda
Görsünler sanatını, şevkini sen de yaz da..*

§

*Halkevi olanların gönlüde bir halkevi
Bir yeni meşâleden görelim o alevi
Sen de "Karacadağ,,da ateş yak kışta yazda*

§

*Ey dünyada en asil en gür kanın çocuğu !
sen de "Kocatepe,,nin "Çankaya,,nın çocuğu
Varsın "Karacadağ,,dan sesin gelsin biraz da*

Behcet Kemal Çağlar

Bu itibarla yahız tanımağa değil anlatmağa da çalışacağız.

Adımız
KARACADAĞ
dır

Dergimize şehrîmizin battısında şirin , uzun zaman atalarımızın

"Yurt,, larına bucak olmuş yeşil bir dağın, nefis suyu ile yaşamamıza can katan bir yerin adını taktık. Dergimiz, adı kadar , onun anlamı kadar değerli yazılarla dolacaktır. Yeni ilimsel düşünüşlere ve atışmalarına da yer vererek adının anlamını kuvvetlendirecektir. Adımız yurdumuzun en güzel bir yerin adından alındığı için hakkını vermek biricik emelimizdir.

Diyarbakırın Türk Kültürüne Hizmeti

K. Baykal

Türk kültürüne emek vermiş yurttaşlarından bir kısmın Diyarbakır yetiştirmiştir. Her çağda olduğu gibi osmanlı devrinde ve bu gün de bir takım bilginler bilgilerile, izerlerle ozanlar koşuklarıyla, yazmanlar yazılarıyla Türk bilgisine duygu ve düşünüşüne Türk edebiyatına hizmet etmişlerdir. Bu büyüklerin izerlerini okuyoruz, adlarını biliyoruz, fakat buralı olduklarını bilmediğimiz gibi yaşayışlarını da, bilgi yaşayışımızdaki değerlerini de etraflıca incelememiştir. Ülküsü ülkemizin bu bölgesinin kültürel, ekonomik, ulusal ve sosyal varlığını bildirmek olan dergimiz bu çevrede yetişmiş olan büyükleri de tanıtacaktır.

Bu yazımda bu büyüklerden bazılarının adlarını ve bazılarının da kısaca kültürel varlıklarını açıklattırmağa çalışacağım.

Ziya Gökalp

Bu büyük sosyologumuzu memleketimiz idemenlerinden bilmeyen yoktur. Ulusal benliğimizi ülkü bilerek eserlerini o yolda yaratan, Dürkheim oku'unu ve sosyolojiyi aramıza getiren bu büyük Diyarbakırlıyı, adını taşıyan dershaneden görekmemi aldığımдан, baştan bu adı imlemegi uygun gördüm. Onun sosyolojik düşünüşünü, duygu ve bilgilerini uzun uzadıya yazmak gerektir. Ben şimdilik yalnız adını anmakla iktifa edeceğim.

Süleyman Nazif Ailesi

A — Sait paşa — Süleyman Nazifin babasıdır. Diyarbakılıdır. " Miratüliber adlı üç ciltte dokuz kitap olarak yazdığı genel tarihi kıymetli bir kitaptır. Üçüncü cildin ikidci kitabında Diyarbakır hakkında güzel bir etüt vardır. Diyarbakır hakkında yapılmış incelemelerden ilki sayılır.

B — Süleyman Nazif. Bu büyük edibimizi bilmeyen pek azdır. Edebiyat tarihimizde bir yer tutar: Yazılarını şiirlerini ayrıca tetkik edeceğiz.

C — Faik Ali — Süleyman Nazifin kardeşidir. Bu gün sağdır güzel serpimleri vardır.

D — Sait — Süleyman Nazifin oğludur. Bu gün izmirde Fransızca öğretmenidir.

Ali Emiri

İstanbulda Lâlelide çok zengin bir kitapsaray vardır. Ali Emiri kütüphanesi içinde binlerce kitap bulunan bu güzel kültür evinin kurucusu da buralıdır. Kendisi büyük savaştan sonra ölmüştür. Ansiklopedik bilgisi vardı. Kitapsarayına koyduğu kitaplardan okumadığı yoktur. Söylendiğine göre birisi kendisine bir şey sordu mu o şeye ait malumat verdiği gibi daha fazlasını hangi kitabın

hangi sayfasında bulabileceğini de söylemiş. Yalnız bu okuduklarından bir ilim dotrini kurmamıştır.

Şiirde de kuvvetlidir. Bir çok şiirlere nazire yaparmış. Eserlerin de bu çeşit yazılara çok raslanır.

Diyarbakırda yetişmiş ozanların tezkeresini yazmış. Miratü fevaid fi teracümi şuarai amid" ve bunun özü „Tezkirei şuarai amid" adlı kitapları basılmış. ve çok ünlüdür. Alim ve şair olduğu kadar da hayat adamı idi. Uzun müddet işyarlıklarda bulunmuş. doğu illeri için kurulan komisyonlarda çalışmış. Doğu illeri hakkında da kitap yazmış. Bu kitabın yalnız Diyarbakır"ı basılmıştır.

Bilhassa tezkiresinde Diyarbakır da yetişmiş olan ozanların koşuklarını dahi toplamış saz şiirlerini, halk ozanlarını, meddahların, nük tedanların nüktelerini dahi toplamış bir ozan ve ozansevendir.

Palolu Hüseyin Fehmi

Padişah Abdülâziz çağında yetişmiş bilgindir. İslâm tüzesinde zübdetülferaiz, nebzetül hesap cönk risaleleri fîlîmi fathullisan fi hakıka tülisan" adlı kitabı ile ün almış. İspartada hakimlik etmiştir.

Şaban Kâmi

Diyarbakırda doğmuş, yetişmiş ve 1893 te yine diyarbakırda ölmüş bir bilgindir. Ansiklopedik bir bilgi sahibi olduğu bıraktığı eserlerden anlaşılmalıdır. Zamanına göre yetişmiş, tanınmış bilginlerden okumasını tamamlamış, Diyarbakır da okutmuş, izer yazmakla ömrü-

nü geçirmiştir. Bilgisi olduğu kadar şairliği ve musikişinashğı da varmış. Basılmış eserlerinden Müvellid Divan"ı ile basılmamış eserlerinden diğer bir Müvellit" İsa Peygamber ve deccal meseleleri hakkında arapça bir kitap ile Münşeât ve protestanlığın recâdi, 18 bahisden ibaret olan Fatihî müşki-lât kitapları. Bu sonuncusu Abdülâzize verilmiş (Kasidei kamisa)da bunundur.

Ahmet Mürşidi

1739 da ölmüş Diyarbakırlı bir bilgindir. Urfa kapısından Ali pınarına giden yolda gömülmüştür, Osmanlı devrinde iken mezarı kaybolma derecesine gelen bu zat Türk aleminde tanınmış bir kitap müellifidir. "Ahmediye" adını taşıyan meşhur pendnamesi, mem cketimizin her yerinde köylünün tanıdığı bir kitaptır. Dini bir des andır. Halkın ruhunu uzun zaman okşamıştır. Beiki bu gün de bazı köylerde okunur.

Yusuf ve Züleyha adlı kitap da onunundur. Köylere kadar gidip kitap satan gezginci satarların kitapları arasında halk tarafından aranan so rulan kitaplardan biride Mürşidinin bu Yusuf ve Züleyhasıdır.

Mürşidi bir de Mevlüd yazmış. Pentnamesine Eızurumlu Şerif Meh med bir nazire yapmıştır.

Halilî

Diyarbakırlı olan bu zat iznikte yerleşmiş ve orada 1475 de ölmüştür.

Basılmamış bir divanı ile „Firkatneme”si vardır. Bu ikinci kitabı tesavvufidir. Başsızlık "ezeliyet" evreninden bu inkân evrenine gelmeden dem vuran bu manzume, eski ozanlar tarafından bilinen bir kitaptır. Ölümünden 28 yıl sonra hacı kemal adlı birisi Halilinin izlerinden bazılarını "Camiunnezair) adlı kitabında toplamağa çalışmıştır.

Kadı Hüseyin

Onaltıncı yüz yılın tam ortasını da yaşamış tarihçi bir bilgindir. Mekke kadısı iken ölmüştür. İslâm tarihine ve İslamîliğe ait bir çok eser yazmıştır. Bu zatın Diyarbakır Türklüğü hakkında bir eseride varmış. Çok eskiden yazılmış olan bu etüd dikkat nazartımı çekti. Fakat eseri elime geçiremediğimden mahiyetini gösteremedim. Araştırmaların sonunda ayrı bir yazı ile bunun mahiyetini göstermeğe çalışacağım.

Doktor Rıza

Diyarbakırda kendi kendine yetişmiş sonra bir diploma lüzumunu his ettiğinden İstanbula gitmiş Süleymaniye tıbbanesinden diploma almıştır. Diyarbakıra dönmüş, ömrünün sonuna kadar buranın sağlık işlerine çok hizmet etmiş meşhur bir doktordur. Doktorluğa ait eserler yazdığı gibi şiir ile de meşgul olmuştur.

Şair Zemzem "Bayandır"

Meşhur "marifetname" sahibi Erzurumlu (İbrahim hakkı) yı Siir-

de bir saatlik uzaklıkta tello köyüne bağlıyan İsmail hakkının kızıdır. Edebi kültürü Diyarbakırdan alan ve öteden beri bura ozanları arasında sayılan bu bayan ozan uzun uzadıya etüde değer bir ozandır.

Marifetname sahibi İbrahim hakkının yaşayışı ve diyar kültürüne tesir Tello köyündeki mezarının özelliği, ilkbaharın ilk güneşinin mezarına girmesi için yaptığı teşkilât dergimizin sütunlarına girmesi gerekli incelemeler olacaktır. Kültür müşaviri sayın bay salimin bildirmeleri üzerine İbrahim hakkının yaşayışı ve kitabı hakkında yapılacak incelemelere merak verici incelemeler olacaktır.

Seyit Lebip ve oğlu Refi

Meşhur divan sahibi seyit lebin burada yalnız diyarbakırlı olduğunu işaret edeceğiz.

Hami

Basılmış divanı ile ünlü olan Hami de Diyarbakırlıdır. Divanı hakkında bir arkadaşım incelemeler yapmaktadır.

Hacı Civan, basmacı Civan, Safi Ahmedi, Hayali, öz türkçe söylemiş, koşuklar yapmış halk ozanlarımızdandır. edebiyatımızda adları anılmağa değer şahsiyetlerdendir.

Bunlardan başka daha pek çok bilgin, ve ozanlar olduğu gibi bilgin ve ozan yetiştirmiş Diyarbakırlı aileler de çoktur.

Hayali - bu ailelerden birisi-

nin çocuğudur. Hayali zadeler dendiği gibi küncülü oğulları da denir. "Küncü burada ve memleketimizin orta yerlerinde susam anlamına kullanılır. "O halde bu familya susamlı oğulları demek oluyor.

Bu yazıda Diyarbakır da yetiş-

miş bilginlerden ve ozanlardan bazılarının adlarını ve kısaca ilmi hayatlarını yazdım. Burası yalnız bukadar adam yetiştirmiş değil. Yetişenlerin hepsini burada ve bir yazıda yazmama imkân yok. Şimden sonra münasip olanlar incelenecek ve dergimiz sütunlarında yazılacaktır.

K. BAYKAL

KARACADAĞ

Diz Çöküp oturmuş Bakır İlinde,
Karlıdır tepesi, duman belinde,
Sılanın kokusun Gurbet ilinde
Getirir yelleri Karacadağ'ın..

•

Fıratla Dicleye elin uzatmış
Mardini, Urhayı, muşu Gözetmiş.
Çiçekle süslenmiş, kendin bezetmiş
Yem yeşil belleri karacadağ'ın..

•

Kurulmuş çadırlar bir bir ardınca,
Dizilmiş gelinler kaynak boyunca.
Bitermiş dağında nergis ve yonca,
Hoş kokar gülleri karacadağ'ın...

•

Derd yüzü görmezmiş bir konup, göçen.
Bahtulu olurmuş suyundan içen.
Bir daha gelirmiş, bir gelip geçen,
Çekermiş elleri karacadağ'ın..

USMAN ETİ

Tarih:

Çaldıran Harbinden Sonra Diyarbakır

Anadoluda yaşayan bir çok Türk devletlerinin yüksek medeniyet eserlerini yaratan ve kucağında taşıyan Diyarbakır tanımak muhakkakki büyük Türk tarihinin bir çok kapalı kalmış noktalarını aydınlatmak mümkün olabilir. Dicleb lirki Diyarbakır tarihin başladığı günden beri var olan her devirde siyasi, iktisadi bir çok vak'alara sahne olmuş , Anadolu ile iran , Irak, suriye arasındaki yolların er işlek bir noktasını teşkil ederek çok karanlık ve çok mes'ut günler görmüş eski fakat benliğini kaybetmemiş bir Türk şehridir.

Şehrin muazzam surları , muhteşem camile i , bir çok nefis mimari eserleri karşısında duran bir kimsenin ilk düşüncesi Diyarbakırın niçin dünyanın yedi acayip sayılan eserine ilave edilmemiş olduğu gelir . Diyarbakırda eski ve yeni sanatların en güzel ve sağlam nünunelerini görmek için surun kapılarından birisine, camilerin ön kısımlarına bakmak kâfidir. Orada yapı sanatının, oymacılığın , hattatlığın , tenasübün en mükemmel örneklerini , insan kudret ve zekâsının en canlı varlığını görebilirsiniz .

Diyarbakır temiz havası , güzel suyu , ılık kışları , bin bir çeşit çiçeklerle bezenmiş , bahar mevsimleri bakımından da acunun en güzel bir beldesi , görülmeğe layık tetkik edilmesi lâzım bir ülkesidir. Diyarbakır tarihin her devrinde

geçit vazifesini görmüş anadolu ile mezopotamya çarpışmalarının siklet merkezini teşkil etmiştir. Bu yazımızda Diyarbakırın tu önemli rolünü çok iyi takdir eden Selim bir tarafından Osmanlı ülkesine nası ilhak edildiğini anlatmağa çalışacağız .

Osman oğulları bir taraftan anadolu beylikleri , diğer taraftan haçlı ordularile uğraşırken doğu anadolu irandaki safevi hanedanının eline geçmişti. Merkezi Diyarbakır olan doğu anadolunun cenup kısımları (Bitlis, Muş, Siirt , Mardin, Harput) Şah ismailin şiiilik hakkındaki propagandalarının en çok yayıldığı bir yer olmuştu. Şehzadeligi zamanından beri şii mezhebine ve onun mümessili Şah-ismaile karşı sönmez bir kin besleyen Selim Çaldıran meydan muharebesini kazandıktan sonra Safevi devletini tamamen mahvedebilmek için Kara Bağda kışı geçirmeyi düşünmüştü. Fakat askerın yaptığı nümayişler amasyaya dönmesine sebep oldu. Bu sırada Diyarbakır ve havalisi Şehin seraskeri Ustaçlı oğlu Mehmet Hanın vekili ve memurlarını kovarak Osmanlı tabiiyetini kabul ediyor.

Selim Amasyada iken Diyarbakır işlerinin idaresini tanzim ; hakimiyetini kabul etmeyen aşiret reislerinin birleştirilmesi vazifesini bu h' valide dogmuş büyümüş bu mıntakayı çok iyi tanıyan o zama-

nın sayılı bilginlerinden Bitlisli İdrise veriyor. Az sonra Azarbaycan valisi Mehmet paşayı da bu mıntakanın zaptına memur ediyor. Birisi siyaset ve tedbirle diğeri kılıçla bu gün cenubi şarki anadoluda denilen (Van gölünden malataya kadar uzanan) mıntakayı zapt için iki sene çalıştılar (1515 1517) .

Selim Tebrizden ayrıldıktan sonra bozulan devlet işlerini düzeltmek isteyen Şah ustaclı Mehmet hanın kardaşı kara hanı Bitlis Siirt, kerkük ve bilhassa Diyarbakır kurtarmaya memur etmişti. Karahan cabakçur, Bingöl üzerine yürüyerek şaha sadık kalmış olan bir kaç aşiret reisi ve Mardin Hasankeyf (1) kumandanlarıyla birleştikten sonra Diyarbakır surları önünde gözüktü. Senelerdenberi şii mezhebine ısınmamış olan Diyarbakırlılar her ne bahasına olursa olsun şahın kuvvetlerine teslim olmamağa karar vermişlerdi kuşatma uzadıkça her cihetle sıkıntı çekmiye başlayan müdafiler Amasyada bulunan Selime elçi göndererek yardım istiyorlar.

Diyarbakırın mühim bir merkez olduğunu çok iyi bilen Selim şehrin kurtarılması için Hacı Yekta Yigit Ahmet kumandasında on bin kadar Yeniçeriye yardımcı olarak gönderiyor. Yekta Ahmet karahan kuvvetlerini yararak Rum kapısından şehre giriyor. O gün Diyarbakır surları üzerinde meşaleler yakılarak şenlik yapılıyor.

(1) Hisnkeyf Hammere göre Unırtma kalesi demektir Mardinin 120 Km şarkında Diclenin cenup sahilinde Erzen ırmağının Dicleye karıştığı yere yakın eski bir kasabadır.

O bir taraftan sulh yapmak arzusunda bulunan şah, Selime bir mektup bazı hediyeler göndererek karısı Taçlı hanım ve esirlerin iadesini rica etmişti. Selim Taçlı hanı adamlarından birisine nikah etmek esirleri de kestirmekle cevap vermişti. Red cevabı alan Şah Bitlis hududunda bulunan Kürt beye, Erciş ve Adilcevaz beylerin kuvvetleriyle birleşerek Diyarbakırdaki kuşatma ordusuna yardım etmesi için emir veriyor.

Diyarbakırlı elçiler Selimin, Şahın sulh talebine red cevabı verdiğini Şah tarafını iltizam eden kemah üzerine yürüyeceği haberi getiriyorlar. Bunun üzerine İdris Bitlis, Hizan beyleriyle birleştikten sonra kürt bey kumandasındaki Şah kuvvetlerine hücum ederek bir çok esir ve ganimet alıyor. O günlerde Selimde kemah almış bulunuyordu. Selim İdrise bin filori göndererek derhal yanına gelmesi emrini veriyor. Bir seneden beri karahanla yaptıkları kanlı çarpışmalarda ve bazı hastalıklar dolayısıyla on beş bin kişi kaybetmiş olan Diyarbakır muhafızları Osmanlı ordusunun Diyarbakıra gelmeyerek Dulkadir oğulları beyliği üzerine gitmesi dolayısıyla çok meyas oluyorlar Fakat Şahın kuvvetlerine teslim olmamağa karar verdiklerinden İdris vasıtasiyle Selimden tekrar yardım istiyorlar. Bu sırada idrisin kale muhafızlarıyla göğercinle muhabere yaptığı tetkika değer mühim bir hadisedir. İdris Diyarbakırlıların ricasını yerine getirmek için orduğa giderken Hasankeyfde Selimden bir mektup alıyor. Bu mektupta Diyarbakırın kurtarılması o mıntakadaki askerle kabil olup olmadığı

soruluyordu. İdrisin verdiği cevap-
tan sonra Selim o mutakanın zaptı
için Bıyıklı Mehmet paşaya emir
verdiğini, kabile reislerinin birle-
tirilmesine azami dikkat edilmesini
bildirmişti. İdris Osmanlı hakimi-
yetini kabul etmiş olan dokuz ka-
bile risile birleşdikten sonra Bıyık-
lı Mehmet paşaya Hasankeyfte
buluşmalarının doğru olacağını bil-
diriyor.

O günlerde kürt bey kumanda-
sındaki Şah kuvvetleri cabakçuru
zaptetmiş bulunuyordu. Bıyıklı Meh-
met İdris kuvvetlerle birleşir
birleşmez düşmana hücum ederek
parlak bir muzaffariyet kazandıktan
sonra Diyarbakırı kurtarmağa
geliyor. Yolda Amasya beylerbeyi
şadi paşa beş bin kişilik bir kuv-
vetle Mehmet paşaya iltihak edi-
yor. Diyarbakırı kuşatmakta olan
karahan kürt bey kumandasındaki
Şah kuvvetlerinin mağlubiyetini
Mehmet paşanın diyarbakıra beş
fersah uzaktaki kara köprüye gel-
diğini haber alınca kuşatmayı
bırakarak Mardin istikametine çe-
kiliyor. Mehmeme paşa Şabanın
11 inde Diyarbakıra giriyor. Par-
lak bir karşılama merasimi yapı-
lıyor. Kalenin anahtarları teslim
ediliyor. Mehmet paşa Diyarbakır-
da durmuyor. Karahanı takip ede-
rek Mardine gidiyor. Şehir kısmen
teslim oluyor. fakat bazı şii muha-
fızlar mukavemet gösteriyorlar.
Mardinin şah kuvvetleri tarafından
müdafaası sırasında Şadi paşa ile
Mehmet paşanın arası açılıyor.
Şadi paşa vazifesinin bittiğini söy-
liyerek Diyarbakıra dönüyor. Kara-
han iki Osmanlı paşası arasındaki
anlaşamamazlıktan istifade ederek
bir çok geçit yerlerini tutuyor.
Mardini ele geçiriyor. İdris Selime

Şadi ve Mehmet paşaların birbir-
lerinden ayrıldıklarını Karahanın
tamamen yok edilebilmesi için
yardımcı gönderilmesini bildiriyor
Selim karaman beylerbeyi Husrev
paşa kumandasında yirmi bin ki-
şilik, (6 bin suvari) bir kuvvet daha
gönderiyor. Husrev paşa Diyarba-
kırda parlak bir şekilde karşılanı-
yor. Mehmet paşa gelen bu yar-
dımcı kuvvetle beraber Diyarba-
kırдан çıkarak cenuba doğru gi-
derken Harput beyi Hüseyin bey
de kendisine iltihak ediyor. Meh-
met paşa Hüseyin beyi yanındaki
kuvvetlerle düşmanı keşif için ile-
ri gönderiyor. Diyarbakır cenubun-
da bir vadide Hüseyin bey pusuya
düşüyor. ancak bin kişi yüzerek
dicleyi geçebiliyor. Bu vaziyetten
çok müteessir olan Bıyıklı Mehmet
paşa suratle hareket ederek eski
koçhisar kalesinin şimalinde Kar-
gan dede mevkiinde karahanı ya-
k alıyor. Kanlı bir çarpışmadan
sonra karahan kuvvetleri mağlup
ve kendisi maktul düşüyor.

Bu suretle cenubi şarki anado-
luda Mehmet paşaya karşı duran
tek kuvvette ortadan kalkmış olu-
yor. Bu çalışmada sonunda mü-
kâfaten İdrise sancak beyliği Meh-
met paşayada Diyarbakır valiliği
veriliyor.

ŞEREF KİŞMİR

MİLLÎ MUSİKİ

Ihsan Ünal

İşiyoruz ; Milli musiki ne zaman doğacak ? Garp musikisinden anlamıyoruz . Hepimiz samimi olarak itiraz edelim ki Biz musikiyi meyhanede eşittik. onu alkollu kafalarımızla duyduk. Bu musikiye Arap , Acem , Bizans ve daha kimlerin zevki karışmadı. Belki bu musiki bir devir yaşadığı için bir kıymet olabilir. fakat milli musiki olamaz. Milli musiki bir milletin duygusunu , heyecanını ve karakterini terennüm eden bir sestir. Bu sesi dünyaya eşittirirken çok hassas olmak ve kıskanmak lâzımdır.

Saltanat, musikiyi saraylarında kendi gelip geçici zevklerinde kullandı. Onu biz meyhanenin köşesinde inlerken duyduk. Milli musiki dört satırlık bir şarkıyı inleyen eski zamanların son döküntüsü utla olamaz . Sevinçle görüyoruz : Cümhuriyet musikiyi elinden tuttu, en temiz ve kıymetli şeylerinin yanına koydu. Fakat bu tutuşun tarihi pek yenidir.

Rusya, Milli musikisini meydana getirmek için çok uğraştı. memleketini asırlarca hazırladı. Yetişen yüzlerce musikîşinas içinde ancak beş tanesi Rus Milli karakterini ifade edebildi. Çaykoski eserleriyle bütün dünyaya kendini tanıttı. ve sevdirdi. Fakat milli musikîşinas olmadı. Balekiref, Rus milli musikîşinaslarının başında gelir. Bu adam senelerce müsbet ve ictimai ilimler üzerinde uğraştı ve

ondan sonra milli müzisyen olabildi. Rimiski Korsakof bir bahriye zabiti idi. 40 yaşına kadar çalıştı Rus Milli Musikisini yaratabildi. Vagner, 1870 edebiyatına müessir olacak kadar edipdi O bir hukukçuydu, bir felyesoftu. Alman Milli operasını yarattı. Görülüyorki Milli karakteri yaratmak için yalnız musiki kültürü yetmiyor umumi kültür de istiyor.

Bizde kökleşen kanaatlardan birisi de Milli musikiyi dinlemek için beklemektir. O insanlığın malıdır evrensel bir dildir. Bethoven bir senfoniye Napolyon için yazarken , Napolyonu bütün insanları ıstıraptan kurtaran bir halaskâr olarak tanınmıştır. Napolyonu tetkik etti ve bu eserin başındaki Napolyona ithaf satırları sildi ve üzerine kahramanlık senfonisi diye yazdı. Büyük harpte Alman tayyareleri Parisi bombalarken ışıklarını söndüren konser salonlarında Bethovenin eserlerini alkışlıyorlardı. Milli musikiyi anlamak için iyi şeyler dinlemek lazımdır. Bu anlayışla doğacak milli musikimizin bize layık olduğunu ölçebilelim. Bu da yalnız konserden konser olmaz. Evlerimizde gramafonlarımızla çaldığımız plakları , bizi amacımıza götürececek paçalardan seçelim. Okuyalım ve bunların üstünde de çocuklarımızı musiki terbiyesi verelim. Onları doğacak milli musikiyi duyacak ve anlayacak dereceye çıkaralım.

İleri Türk Yurdu

Semsettin Gürpınar

İnsel yaşayışın ölçüsü , aynası olan tarih sahifelerini önemle inceleyecek olursak ; önümüze mutlak surette ya bir Türk ailesi veyahut bir Türk soyunun çıktığını görürüz. Bu görünüm karşısında şüphesiz vereceğimiz kesin karar acunda ilk ve evrensel bir sosyal hayat yaratan Türk ırkı olmuştur diyeceğiz. Bu itibarla Türk ırkının evrensel vasfını taşıması , Acun ırklarının anası , yaratkanı olması demektir . Yaratkanlık gibi önemli bir ödevi başaran Türk üreni sosyal yaşayışın her alanında büyük bir anlam , inkişaf faaliyeti ve nihayet sürekli ide kudreti göstererek insel yaşayışa öğretmenlik yapmıştır. Öğretmenlik ödevini başaran Türk üreninin ilk çıkışı a fitri vasıflar taşımasını ispat etmek pek kolaydır. Tarihte ilk düşüncenin , ilk aile ilk teşkilatın ; orta asyada yaşayan ve maden devrini kuranların Türkler olmasını söylememiz devamızı ispata kâfi gelmektedir. İşte devamızın özünü teşkil eden ana vasıflarını hiç bir zaman kaybetmeyen ve evrenselleşen Türk zekâ ve kudreti , inkişaf ve faaliyeti yüz yılların bin bir çeşit sosyal savaşlarında hakikatla savaşırken eksilmemiş , artmış. Kurulmamış , bütünlenmiş . ve nihayet her adımında hızlaşan, çoşan , taşan bir hakikat olmuştur....

Durmadan taşan ve çoşan Türk

ide ve kapasite enerjisi osmanlı imperatorluğu devrinde ufak bir duraklama devri atlatmıştır. Bu duraklamada , bir kâbus gibi imperatorluğun çirkef örtüleri, çıra devrini idrak eden isli lambaların ölüm havası , örümceklenmiş softa kafaları Türk varlığını ebediyen yok etmeğe uğraşmıştır. Fakat Türk varlığı böyle bir esarete asla tahammül edemezdi. Nihayet için için hız alan Türk ulusu damarlarındaki asil kana güvenerek genel bir kalkınma savaşına girişti. Az zamanda girişilen savaş ATATÜRK adıyla Acunda yaratılan hakikat güneşi oldu 1919 yılına kadar içleşen ve özleşen ulu al kurumlar 1919 da filî bir hız aldı. İlk hızın şafakiyle beraber doğan güneşi , Doğu Türkiyeden bütün yurda armağan oldu . Hakikat güneşinin armağancısı olan doğu illerimiz bu itibarla en kutsal yurd bölgelerimiz sayılır. Zaten uzağı gören ve idrakında önemli bir varlık gösteren Türk idesi ilk anda bu işte başarıcı siyasasını can'ı izleriyle isbat etti . Kulluktan kurtulan yurdun doğu illeri . Ulusal Türk dünyasının yaratıcısı ve başarıcısı Kamâl ATATÜRK üreninin eline yapıştı. Saltanat ve hilafetin kötü, sakat yaşayışlarından kurtularak Tarihsel yaşayışına , tarihsel olduğu kadar evrensel medeniyetine ulaştı...

Asrın bütün isteklerine cevap

vererek ilerleyen ve daima Atasından aldığı direkfilere dayanarak ilerleyecek olan yurdumuz ve doğu illerimiz içinde Diyarbakır : Hız rekorunun karşısında bulunuyor. Türk ulusuna Cümhuriyetin bahşettiği nimetlerinden , ilerleme aşımının korucusu olan elektrik Diyarbakırda az zamanda , yıllardan beri aç kalan sönük gözlere ışık getirdi .

Fersiz vücutlara kan verdi , can verdi...

Yıllarca isli lambaların , çira dumanlarının karanlığı içinde bunalan, gündün güne fitri olan çalışma ve yaratma kudretini sönükleştiren Osmanlı saltanatı tepelendikten sonra Türk dünyasını medeniyet ışıklarıyla aydınlattı. yeni ve olgun çığırını açtı .

Gene Cümhuriyetin armağanlarından olan Ulusal demir yolu : Yurdun doğu illerine ulaşarak yolsuz kalan ulusumuzu kurtardı Saltanat zamanında emniyet ve asayişsizlik , yolsuzluk yüzünden geri kalan bakımsız doğu bölgelerimize medeniyet kaynaklarından şifa suları sunarak kandırdı. Doğu illeri Türk ulusunun Kültür ve mefkûre kaynağı olan Ankarasına ulaştıktan sonra , onun her yönde hızını aynen takip etti. İlk tren düdüğü Diyarbakıra yeni armağanlar sundu. Onu doguda Kâbe arayan yollardan kurtararak Türk dünyasının kâbesine , Ankaraya ulaştırdı. Bilhassa onarma asri içinde en ileri atılan doğu illerinin incisi olan Diyarbakır olduğuna şüphe yoktur. Onarıma ve modernleşme alanında hız rekorunu kazanacağı muhakkaktır. Diyarbakır yüksek bir yayla üzerinde ku-

ruhan , Tarihi olduğu kadar insel yaşayışa her yönde müsait olan bir yurt bölgesidir. Bu itibarla Diyarbakır inkişaf ve modernleşmeğe lüzum olan birinci vasfı sinesinde taşıyor. Yapı alanında başarıcı elemanlar kalıyor ki o elemanlarda Diyarbakırda zaten mevcut olan varlıklardır. Onarma rolünü canlı izerlerle tahakkuk ettiren ve başarıcı siyaseti amaç edinen Sayın genel iskekteyiz , Sayın ilbaymıza Diyarbakır halkı adına sürekli başarılar temenni ederim...

**Vakıflar Varidat M.
Semsettin Gürpınar**

KARACADAĞ

Osman Ocak

Torusların küçük bir zinciri halinde Diyarbakır ilinin garbini kuşatan Karacadağı hiç düşündünüz mü ?

Karaca dağ bir âlemdir.

Serin ve samimi yamaçlarında sürülerin süzülüşünü hepimizin seve seve seyir ettiğimiz Karacadağın kendisi de görünüşü kadar güzeldir.

Sıcaktan bunalan şehir halkının yaz boyunca vakans zamanlarında yorgun vücut ve diماغlarına bir istirahat yatağı olan bu yurt parçası şimdi de dünyanın en dinç ve endamlı neslini göğsünde besliyor. Bir zamanlar eteklerindeki kasaba ve şehirlerden toplanan halka yayla hizmeti yapan bu yerler , yalnız şetaret kaynağı olmakla kalmaz ; tanışma ve alış veriş ocağı da olurdu.

Şehrin gürültü, dağdağalarından ve çökük sakıflarından bıkan halka gökle başbaşa gibi hissini veren kara çadırlardaki asude ve ferah hayatın hazzine payan olmaz. Bunu hayalen bu gün yaşayan bizlerin ecdadımız filiyatı ile ne tatlı demler geçirmişler.

Zirvelerindeki karların ta yazın sıcak günlerinde bile insanın içine serinlikler veren ve erimelerile yer berrak kaynaklardan fışkıran, sızan billor sularda her türlü melâl ve dertleri eriten yüksek hassalar vardır.

Sakin tulûlarında ovayı atlas bir deniz gibi seyir zevkini veren

bu dağ , günün kızgın zamanında seraplar yaratır ve bulutlu anlarındaki grupları şirin en ince nuanslarıyla süslenir ve bize bedii duygularımızın en asilini verir.

Karacadağ , mahsulünün nefasetile de ayrı bir konudur. Onun yetiştirdiği hayvanların vasıfları mümtaz , çeltiklerinden alınan pirinçlerin artımı ve lezzeti emsalsiz , mideleri okşayan ve cihanca bilinen yağları enfestir , yünlerinden yapılan dokumalar içe sinerek kullanılır.

Adını bu kadar güzelliklerden alan mecmua, ilham ve feyzinde de memleketi kuşatan, her kese ve her derde çare kaynağı olan halkevine dayanıyor.

Tabiattan kuvvetini, Cemiyetten kudretini alan mecmua Karacadağa gitmeden sıhhatımızı korumaya , tatmine muhtaç ince duygularınızı yaşatmaya , kafanızı gidalandıracak kültürünüzü arttırmaya özenecektir ..

OSMAN OCAK

ATAI'nin Kaside ve Gazelleri (1)

Yazan : S. Beken

17 inci Asrın ilk nısfında geniş ve derin nüfuzu ile devrin bütün kaside yazar şairleri üzerinde kuvvetle müessir olan Nef'i , Atai'ye de tesirden hali kalmamıştır. Ancak ikinci d. recede bir kasidedi olan Atai , sanatkârlığının verdiği büyük bir itimadı nefisle , yüksek bir gurur ve bir ahenk şiiri yaratan Nef'inin aksine olarak kasidelerini pek mülayim ve pek mutabası bir eda ile vücuda getirmiştir.

Şairin muhtelif nüshaları bulunan divanlarındaki kesidelerden maada Hemsesini teşkil eden mesnevilerin mukaddimelerini süsleyen ve yaşadığı zamanın hükümdarlarına bazı devlet ricaline ithaf olunan bu manzumelerin hemen kâffesi hep bir tek maksadın ve bir tek esas fikrin mahsulüdür: Mansip ve para.

O,bütün arzularının tahakkukuna hakikaten layıkmıdır ?

Bu sualin cevabını şairin edebi şahsiyetini ve san'at bakımından değerini mutalaa ederken tebarüz ettirmeğe çalışacağımız için burada yalnız eserlerinin göze çarpan belli başlı hususiyetlerini tesbit ile iktifa etmekteyiz .

Şair kasidelerininin çoğunu oldukça kısa ve pek iğreti bir mukaddimeden sonra umumiyetle bir takım maddi ihtiyaçlarından ve manevi iztiraplarından uzun, uzun şikâyet etmek maksadile yazmıştır. Manzumelerinde babası Nev'i gibi zamanının kıymetli bir şairi olduğu halde takdir edilemediğin-

den dolayı duyduğu inkısarî hazin ve içli bir dille anlatır. Ve deyri- nin hükmdar ve ricalinden kayrıl- masını , takdir ve terfih edilmesini istirham eyler . Ancak bu istir- ham bazan pek zelilâne bir mahi- yet alır. Şairin bu müfrit niyaz ve tabasbusu , okuyanda çok del'a bir nefret uyandırmaya sebep olur- sa da bazı istisnalarla her devrin bütün kasidedi şairlerinde bu temayül derece derece görünürki Atai'yi bu bâkımdan belki biraz mazur tutabiliriz.

Atai'nin nazmı nesrinden ziyade sadedir. Kasidelerinde parlak fikir- ler , misilsiz hayaller bulunmadığı gibi , anlaşılması güç veya kusur- lu mısralara da tesadüf olunmaz. Lisani selis ve devrin umumi zev- kini okşayacak derecede arapça ve acemce kelimelerle dolu, oldukça ahenkli ve san'atkâranedir.

Nef'iyi kuvvetle taklit etmek isteyen Sabri'den sonra Ataiyi bu devrin kaside tarzında en fazla muvaffak olmuş şairlerinden sayabiliriz. Kasidelerini 34 beyitle 124 beyit arasında ve ekserisini 70-80 beyit olmak üzere vücuda getiren şairin bazan , tagazzüle de iltifat ettiği vakidir.

Bununla beraber , bu sahadaki mevkiini lâyükile takdir eden mü- tevazı şair, hiç bir zaman bala- pervazane bir tefahur ile mesnevi müstesna - kaside vadisindeki iktidarından dem vurmamıştır. Buna mukabil Sabri , üstadı Nef'inin

alâlade bir mukallidi iken divanındaki 19 kasidede sadece kendini meth eylemiştir (2)

Divanın başında Hazretî Ali ve imamlar için yazdığı dört kasideden maada padişahlar ve rical için ayrıca dokuz kaside vücuda getiren Kâf zade Faizi (3) renkli manalar şairi olduğunu söyleyerek bütün kasidelerinde uzun uzun övündüğü gibi Rizai mahlası ile yazan Mehmet Ali Çelebi (4) de yedi naat ve on bir kaside ihtiva eden divanında, her vesile ile devrinde eski şüirlere benzemeyen yeni bir eda ile yazdığını hatta Örfî'ye diz çöktürüp yer öptürecek ıktidarda olduğunu söylemekten çekinmemiştir.

Bütün bu şairlerin hakikatte ikinci sınıf birer sanâtkâr olmalarına rağmen Örfî ' Kemal , Zahir , Selman gibi İran edebiyatının mühim simaları ile boy ölçüşmeğe kalkışmaları , mubalagahı bir cür'et eseri ise de daha fazla , 17 inci asır Osmanlı edebiyatının İran edebiyatından aşağı bulunmadığına dair o devrin umumi kanaatinden aldıkları cesaretin neticesidir.

Kasidedicilerden bahsederken Sabri , Faizi ve Rizai'yi de bu arada zikretmek icap eder. (5) Nazmı önünde Gençeli Nizami'nin bile eğileceğini söyleyen Riyazi , Atai'nin mesnevi tarzında da en kuvvetli rakiplerindedir.

Bunlardan başka rubai vadisinde devrin en yüksek siması bulunan Azmi zade Haleti'yi anmak lazımdır. Haleti , aynı zamanda kasidedeki sanâtkârlığı ile bütün muasırları arasında pek kıymetli bir mevki almağa bihakkın layık bir şahsiyettir. (6) Asrın kaside ustası Nef'i'yi istisna edersek onu bu sahada eser veren ve yukarıda isimleri geçen bütün ikinci sınıf şairlere tercih etmek bile mümkün olur. Aynı zamanda şairin rubailerden başka, bilhassa sakiname-sile bu nev'in en güzel eserlerinden birini vücuda getirdiği katiiyetle söylenebilir.

İşlek ve oldukça temiz bir lisanla yazan bu ikinci sınıf kasidedi şairler arasında, san'at ve lisan noktasından birbirleriyle büyük ayrılıkları görülmez. Esasen, bütün unsurları müşterek olan ve dar kaideler dışına çıkılmıyan divan edebiyatı içinde şahsiyet gösteren bazı mahdud istidatlardan maada diğer san'atkârlarda ufak tefek bazı hususiyetlerden başka bir şey bulabilmek çok güçtür.

Kuvvetli bir san'atkâr olan Nef'inin tesirile bu asrın ilk yarısında kasidedilik, sür'atla intişar eden bir moda halini almıştı. Bilhassa payitahtta ahenkli mısralarla yazılan pırlak kasideler, fevkalade bir râğbetle karşılanıyordu. Başta Nef'i olmak üzere, Hâleti, Atai, Riyazi, Sabri, Fâizi, Rizai, gibi şairler.. Mehmet III, Ahmet I, Osman II, ve Murat IV gibi hükümdarlara muhteşem kasideler takdim etmekte idiler. Aynı zamanda, devrin devlet ricaline ve müftülere de ayrıca takdimlerde bulunuluyordu. Yukarıda isimleri geçen şairle-

(1) Nev'i zade Atai) adlı mongruşiden alınmıştır.

(2) Sabri divanı, Yıldız kütüph. № 2896

(3) Kaf zade Faizi divanı, Yıldız kütüph. № 142

(4) Rizai divanı, Yıldız kütüph. № 57

(5) Riyazi divanı, yıldız kütüph. № 113

(6) Hâleti divanı, Rıza paşa kütüph. № 1795

rin bilhassa Nasuh Pş., Hasan Pş., ve Mustafa Pş., gibi ricale.. ve Şeyhül islâm Yahya Ef., ve Gani zade Ef., gibi meşayihe muhtelif zamanlarda, muhtelif vesilelerle kasideler takdim etikleri görülür. Fakat, bütün şairlerin divanları arasında, kemmiyet ve keyfiyet itibarile, Nef'inin kasidelerit e kuvvetli rakib olacak birini göstermek mümkün değildir. Kasideye karşı olan bu umumi rağbete rağmen en az kaside yazan şair, gazelde asrın büyük ustadı, Şeyhülislam Yahya Ef. dir. Devrin kasidediciliğinde Nef'inin mütehakim, mutantan ve her şeye karşı istiğna duvan mısralarının yarattığı bir hava altında, daima yalvaran ve şikâyet eden Atai, yukarıda ikinci derece de kasidediciler diye bahsedilen muasırlarından iktidar ve san'at farkından ziyade, manzumelerinin esasını teşkil eden şikâyet ve niyazlar itibarile bir ayrılık vücuda getirir.

Atai'nin gazellerine gelince:

Kasidede Nef'inin hakim bulunduğu bu devirde gazelde de Ş. Yahya Ef. bir şahikadır. Zarif ve hissi gazellerinin, bir çok şairler tarafından olduğu gibi, Atai tarafından da tanzir edilmesi, şairin muasırları üzerindeki kuvvetli nüfuzunu göstermek itibarile çok şayan dikkattir.

Anadolu Türklerinin edebiyatında gazelin en san'atkâr üstadı bulunan Baki'nin hassas arkadaşı Nev'iden sonra Yahya Ef., bu vadinin yegâne kudretli simasıdır. Bakinin üstadane san'atkârlığına mukabil:

*Bu sade nazımı ehli senayi beğenmese
Nev'i ne gam bizim sözümüz aşıkane dir.*

beyti ile, gazelde bir san'atkârdan

ziyade bir şair olduğunu anlatmak isteyen Nev'iden oğlu Ataiye büyük bir hassasiyet intikal edememiştir. Baki, Nev'i Yahya gibi üç büyük san'atkârın nüfuzu altında vücuda getirmiş olduğu gazellerinin mühim bir kısmını nazireler teşkil eder. Orjinal olanlar da, büyük bir san'at mahsulü addedilemez. Bu itibarla Atai'nin gazeldeki şahsiyeti, oldukça siliktir. Muasırlarından Riyazi, Sabri, Faizi ve Rizai gibi şairlere gelince, kasidede olduğu gibi gazellerinin de Atai'ninkilere tercihi pek doğru olamaz. Zaten umumiyetle, bütün ikinci derecedeki şairlerin her devirde en fazla sevilen san'atkârın şiddetli tesiri altında kalarak onu taklit ve eserlerini tanzir etmekten kendilerini alamadıkları görülür. Netekin Baki ve Yahya gibi gazelin iki büyük ustadı, devirlerinin en fazla taklit edilen simaları olmuşlardır.

Yukarıda ismi geçen muasırların gazelleri ile Atai'nin gazelleri mukayese edilecek olursa, birbirlerine benzeyen bir çok gazellere tesadüf olunur. Fakat bu vâdide bir birlerine tesir edecek kadar kuvvetli şahsiyetler olmayan bu şairlerin, Baki, Yahya ve Nev'i gibi yüksek gazelcilerin tesirinde kaldıklarını kestirmek hiç'te güç değildir...

S. BEKEN

*İmtiyaz sahibi : Diyarbakır Halkevi,
Umum neşriyatı idare eden : Avukat Ağâh
Arman*

Diyarbakır Basımevinde basılmıştır